

O‘SIMLIKLAR DUNYOSI VA ULARNING HAYOT TARZI HAQIDAGI BILIMLARNI SHAKLLANTIRISH METODIKASI

Mirzayeva Marjona

Qarshi davlat universiteti talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20306948>

Annotatsiya: Ushbu maqolada o‘simliklar dunyosining biologik xilma-xilligi, ularning hayot tarzi hamda tabiiy fanlar darslarida ushbu mavzuni o‘qitishning zamonaviy metodik asoslari tadqiq etilgan. Maqolada o‘simliklarning turli ekologik muhitlarga moslashuv mexanizmlari, kognitiv va vizual vositalar (didaktik o‘yinlar, grafik organayzerlar) yordamida o‘quvchilarda botanika asoslariga oid tizimli bilimlarni shakllantirish usullari yoritilgan. Olingan natijalar boshlang‘ich va umumiy o‘rta ta‘limda o‘simliklar dunyosini o‘rgatish samaradorligini oshirishga qaratilgan amaliy tavsiyalarni o‘z ichiga oladi.

Kalit so‘zlar: o‘simliklar dunyosi, hayot tarzi, fotosintez, ekologik moslashuv, didaktik o‘yinlar, vizuallashtirish, tabiiy fanlar metodikasi. Kirish

KIRISH

Tabiatning eng muhim va ajralmas qismi bo‘lgan o‘simliklar dunyosi (flora) sayyoramizdagi hayotning barqarorligini ta‘minlovchi asosiy manba hisoblanadi. O‘simliklar nafaqat organik moddalar va kislorod ishlab chiqaruvchi birlamchi bo‘g‘in, balki barcha tirik organizmlarning yashash muhitini belgilovchi ekologik drayverdir. Zamonaviy ta‘lim tizimida o‘quvchilarga o‘simliklar dunyosi va ularning hayot tarzi haqida fundamental bilimlarni berish, ularda tabiatga nisbatan ilmiy va qadriyatli munosabatni shakllantirish dolzarb pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. O‘simliklarning morfologik tuzilishi, oziqlanishi, ko‘payishi va atrof-muhit bilan aloqasini o‘rganish o‘quvchilarning ekologik madaniyatini yuksaltirishga xizmat qiladi. Biroq, ko‘p hollarda ushbu mavzu vizual va amaliy metodlardan yiroq holda, quruq yodlashga asoslangan formatda o‘tilishi ta‘lim samaradorligini pasaytirmoqda. Shu sababli, o‘simliklar dunyosi haqidagi bilimlarni o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga moslab, zamonaviy metodik yondashuvlar asosida tashkil etish usullarini ishlab chiqish maqsad qilingan.

ASOSIY QISM

O‘simliklar hayot tarzining biologik va ekologik asoslari. O‘simliklar olami o‘zining hayotiy shakllari (daraxtlar, butalar, o‘tlar) va yashash muhitiga ko‘ra keskin farqlanadi. Ularning hayot tarzini belgilovchi eng muhim jarayon fotosintez bo‘lib, quyosh energiyasi yordamida noreganik moddalardan organik moddalar sintezlanishi tiriklikning asosi hisoblanadi. O‘simliklarning hayot tarzini o‘qitishda ularning tashqi muhit omillariga (suv, yorug‘lik, harorat) moslashuv mexanizmlariga alohida urg‘u berish lozim. Masalan:

Kserofitlar (Qurg‘oqchilik mitti o‘simliklari): Suv tanqisligiga moslashgan bo‘lib, barglari tikanakka aylangan (saksaul, kaktus), ildiz tizimi juda chuqur rivojlangan.

Gidrofitlar (Suv o‘simliklari): Suvda yashashga moslashgan, mexanik to‘qimalari sust, havo eltuvchi bo‘shliqlari yaxshi rivojlangan (pista, nilufar).

Mavzuni o‘qitishda vizuallashtirish va grafik organayzerlar. O‘simliklar to‘g‘risidagi mavhum tushunchalarni (masalan, ildiz tizimi turlari, barglarning joylashishi, gullarning tuzilishi) o‘quvchi ongida aniq shakllantirish uchun klaster, "Venn diagrammasi" va T-jadval kabi grafik organayzerlardan foydalanish yuqori samara beradi. Masalan, "Daraxt" va "Buta" tushunchalarini solishtirishda Venn diagrammasi qo‘llanilsa, o‘quvchi ularning o‘xshash (ildizga ega bo‘lishi, ko‘p

yillikligi) va farqli (bitta asosiy tana yoki ko'plab poyalarning bo'lishi) jihatlarini vizual tarzda tahlil qiladi.

Didaktik o'yinlar va amaliy tadqiqotlar. Boshlang'ich va o'rta sinflarda "O'simliklar hayoti" mavzusini qiziqarli qilish uchun interaktiv didaktik o'yinlardan foydalanish tavsiya etiladi:

"Bu qaysi o'simlik?" o'yini: O'quvchilarga o'simlikning bargi, mevasi yoki ildizining tasviri beriladi. Ular shartli belgilar va xususiyatlariga qarab o'simlik nomini va uning yashash muhitini topishlari kerak.

"Yashil laboratoriya" amaliy loyihasi: O'quvchilarga loviya yoki bug'doy urug'ini undirish topshirig'i beriladi. Ular har kuni o'simlikning o'sish sur'atini kuzatib, kundalikka qayd etib boradilar. Bu metod o'quvchida tabiatni kuzatish va empirik xulosalar chiqarish ko'nikmasini rivojlantiradi.

XULOSA

O'simliklar dunyosi va ularning hayot tarzini o'rganish tabiiy fanlar ta'limining fundamental asosi hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, biologik tushunchalarni oddiy matn shaklida emas, balki ekologik aloqadorlik (moslashuv) kontekstida va amaliy topshiriqlar orqali o'rgatish bilimlarning mustahkamligini ta'minlaydi. Didaktik o'yinlar va grafik vositalarning dars jarayoniga tizimli tatbiq etilishi o'quvchilarning mantiqiy tafakkurini rivojlantirib, ularda o'simliklar dunyosini asrash va ekologik muvozanatni saqlash borasidagi shaxsiy mas'uliyat hissini shakllantiradi.

References:

1. To'xtayev S., Azimov I. Botanika (Morfologiya va anatomiya). – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
2. Pratov O., To'xtayev S. O'simliklar aniqlagichi. – Toshkent: Fan, 2010.
3. Alimqulov N. Tabiiy fanlarni o'qitishda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Universitet, 2021.
4. Mustafayev S. O'simliklar ekologiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2015.
5. Mavlonov O. Biologiya darslarida didaktik o'yinlardan foydalanish. – Toshkent: Pedagogika, 2018.